

ДРАМСКА КЊИЖЕВНОСТ У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА

Апстракт: У раду се полази од значаја наставног проучавања драме и њене заступљености у наставним плановима и програмима. Ако желимо да се настава књижевности осавремени, неопходно је у Наставном програму поравнати драму са лирском и епском поезијом, а у средиште те цјелине значајно мјесто поклонити радио и ТВ-драми, те сценским адаптацијама лирских и епских остварења, јер оне пружају услов једног савременог методичког приступа који би упознавање структуре и различитих књижевних облика заснивао на њиховом међусобном преобличавању, што би ученика и наставника ставило у изразито стваралачки однос према дјелу. Пружањем адекватног мјеста драми успоставио би се битан узајамни однос наставних подручја унутар предмета Српски језик и књижевност, као и пространа међупредметна корелација. Дакле, драма би се, наравно, заснивала на сценском (позоришно-филмском) приступу, који поред литерарног гледишта схвата културу говорења и покрета, као и ликовни, музички и технички аспект. У данашњој реформи образовања потребно је још више оживјети „школску драму“.

Кључне ријечи: драма, комедија, упоређивање, дијалог, драмска ситуација, скеч, играказ, конферанса, мимика, драматизација.

1. Данашња методичка мисао, која се потврдила у тежњи да књижевно дјело смјести у центар интереса наставе књижевности и да створи методологију његовог изучавања, одређује се углавном на искључиво књижевним родовима: лирској и епској поезији, зато што су они њеним носиоцима били најдоступнији и, уједно, познатији и ближи. Драма, која се по Хегеловом мишљењу „мора сматрати за највиши степен поезије и уметности уопште“, ¹ добија рубно мјесто у наставним програмима, првенствено у читанкама, углавном

¹ Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Естетика III*, Култура, Београд, 1961, 538.

Знаменити романописац Џемс Џојс мисли да се у области књижевног стваралаштва највиши степен естетског реализује управо у драми. Он у своме дјелу *Млагосиј умјетника* истиче: „Естетска слика у драмској форми јесте живот који је људска машта прочистила и поново проицирала. Мистериј естетског исто као материјалног створења је довршен.“ (Zora, Zagreb, 1965, 165). Сличног мишљења је и Хајнрих Бел. Он је у интервјуу који је дао Хенингу Ришбиту за њемачки позоришни часопис *Theater* (1969) поводом драме *Губа* рекао: „Дуго сам се бавио овом материјом. Више пута сам започињао да је обрађујем, да бих је изразио у прози, па сам доспео до тога, да треба да постане комад“. Бел даље наводи да је ово много необична и сложена тема (подвукли Т. Ј. М. и Љ. М.).

најчешћим уџбеницима књижевности. Зато се у Наставном програму за основну школу јасно каже да је крајњи циљ рада на тексту „оспособљавање ученика за доживљавање и разумијевање књижевног дјела“.² Наставни програм Републике Српске, Законом прописан, говори о разноврсној и богатој књижевној грађи коју ученици млађег узраста у току четворогодишњег школовања треба да прочитају, доживе и тако обогате свој унутрашњи свијет и оплемене сопствену душу. Састављачи програма, руководећи се психолошко–педагошким и методичким захтјевима, уврстили су и драмске текстове, поред основних књижевних жанрова, имајући у виду узраст и знање ученика.

2. У првом разреду наставни програм књижевности почиње се реализовати у другом полугодишту послјеје букварске наставе, усавршавања писања, читања и усменог изражавања.

3. У Наставном програму за други разред основне школе понуђен је драмски текст Душана Радовића *Тужабаба* у којем ликови, тужабаба, учитељица и дјечак, воде разговор, глуме и понашају се „као да су у позоришту“.³

3. У трећем разреду дат је текст Александра Поповића *Кесе и шеџи* који је написан у облику разговора. Текст је дијалогски и намијењен је за извођење на позорници, сцени. Ово је сценска игра – играчка у којем се јављају глумци који играју, тумаче улоге и наступају на сцени. Позоришни комад у једном чину *Новогодишње шале* Мирка Петровића, предвиђен за новогодишњу приредбу, налаже како ће се глумци понашати на позорници, како ће изговарати текст, какав треба да им буде израз лица, какво кретање. Лијепа прича Владимира Назора *Ђаче* може се драматизовати, тј. читати по улогама. И бајка *Сликарка зима* Десанке Максимовић може се читати по улогама.

4. У четвртном разреду значајно мјесто заузимају текстови који се могу драматизовати. *Мачак оџишао у хајдуке* Бранка Ћопића, *Свиџац њражи њријашеље* Суна Ју Ђина, *Вјештар и сунце*, лијепа народна прича, *Досјеђививи дјечак*, народна приповијетка, *Еро и кадија*, народна приповијетка која се може читати по улогама. Један ученик може читати пишчев говор или пишчеве ријечи, други Ерове ријечи, а трећи кадијине.

5. У петом разреду програм се проширује на драматизацију текстова: *Биберче*, народна приповијетка, и *Биберче убија алу* Љубише Ђокића који је народну причу претворио у драму. Драмски текст *Биберче убија алу* чине видно означени дијелови: II чин, V сцена; VI сцена; VIII сцена. Текстови *Башића сљезове боје* Бранка Ћопића, *Бобиљ и друшкан* Сергеја Јесењина, *Шума Сјриборова* Иване Брлић-Мажуранић, *Писак локомойише* Бранислава Црнчевића и *Босоноги и небо* могу се читати по улогама.

6. Овдје се поставља једно питање: да ли понуђени текстови могу оспособити ученике за самостално доживљавање и разумијевање драме која „и по својој садржини и по својој форми представља најсавршенији тоталитет“.⁴

² Наставни план и програм за основну школу, Српско Сарајево, 1997.

³ Петар Таковић, Вук Милатовић, Бранко Савић, *Чиианка за групи разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2007, 52.

⁴ Хегел, *Естетика* III, 538.

Састављачи читанки су се опредјелјивали више за шаљиве текстове (комедије) за које је Молијер у своме дјелу *Љубав као лекар* рекао „да су комедије за то да буду игране, и ја препоручујем читање овог комада само онима који имају очи да за време читања виде и целу игру на позорници“.

7. Београдски професор Богдан Поповић рекао је да „способност за такав начин читања не долази сама од себе, да за то, као и за друге способности, треба вежбање“⁵. Поповић, додуше, веома модерно у односу на данашња методичка схватања, расправља о проблему доживљавања драмског текста читањем, и врло је близак ставу који су у *Пристапу књижевном дјелу*⁶ истакли Франгеш, Шицел и Росандић, а који се темељи на томе да интерпретатор мора на основу позитивних сазнања о писцу и дјелу да се смјести у креативни центар ствараоца како би, преко изражајних средстава дјела, могао обновити стваралачки процес. Слично мисли и Б. Поповић кад каже: „Ваља док драму читамо радити оно што добри драматичари раде док је пишу“, односно „треба при читању непрекидно имати позорницу пред очима, замишљати призоре и лица дијалога на позорници“.⁷ За Поповића је дијалог „свакад драматичан, свакад радња“.⁸ Познати естетичар иде даље наводећи двије методе помоћу којих се може боље савладати вјештина читања драме. Прва се базира на компарацији, и захтијева да се прво мора прочитати драмски текст, а онда погледати представа и извршити *ујоређивање*. Друга метода почива на *илустрацији*: прво се погледа представа, а затим чита текст и дограђује се уз помоћ виђеног.

8. Чини нам се да су Поповићева рјешења данас прихватљива с обзиром на услове које нуде данашњи медији, бројне комуникације, радио и телевизија. Но, ваља истаћи да је улога драме у наставним програмима сведена на минимум и скоро формалистички постављена. То се прије свега односи на питања која су аутори читанки⁹ понудили. Тим питањима, прије свега, нису истакнуте неке битне специфичности драме као књижевног рода, нити карактер радње, што би свакако по постојећој програмској шеми било најважније.

⁵ Богдан Поповић, *Како ваља читати драме*, Предговор књизи *Ромен Ролан*, Изабрана дела I, Народна просвета, Београд, VIII.

⁶ Frangeš, Šicel, Rosandić, *Pristup književnom djelu*, Školska knjiga, Zagreb 1963.

⁷ Богдан Поповић, *Исио*, XVII. Скоро исто мишљење налзимо код Емила Фагеа у књизи *Вештина читања*, Београд, 1921, 55: „Као што је добар драматичар писао свој комад видећи га“, истиче Фаге, „исто тако добар читалац чита комад представљајући га пред својим очима“.

⁸ *Исио*, XIV.

⁹ Петар Ђаковић, др Вук Милатовић, др Бранко Савић, *Читанка за групу разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2007.

Петар Ђаковић, др Вук Милатовић, др Бранко Савић, *Читанка за трећи разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево 2004.

Др Бранко Савић, др Вук Милатовић, Петар Ђаковић, *Читанка за четврти разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005.

Др Бранко Савић, др Вук Милатовић, Петар Ђаковић, *Читанка за петти разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005.

9. Да ли су састављачи Читанке за други разред у *Разговору о Шекспиру*, поставивши питање *По чему се овај Шекспир разликује од грувих Шекспирова?* припремили ученике за рјешавање оваквог задатка? Ваља истаћи да је у Читанци за трећи разред драмски текст *Кесе и шеџе* солидно илустрован.

10. Може се уочити да се драматизација као облик рада примјењује већ од другог разреда основне школе, иако се овдје не ради о таквом типу драматизације, него о правој сценској адаптацији епског дјела, о једној врсти креативне активности, која се састоји у премошћавању разлика између приповиједачког карактера фабуле и дијалогско-монологског карактера драмске радње. Успјех таквог поступка у знатној мјери зависи од избора текста.¹⁰ Познато је да су најпогоднија за драматизацију она дјела чија радња носи у себи драмску напетост и већи број дијалога. Састављачи Читанке за пети разред направили су добар избор, определијеливши се за дјела афирмисаних писаца. Они су се показали врло вјешти у тумачењу програмских захтјева, уносећи у читанке кратке сценске игре за дјецу. Тако су, вјероватно, пошли од сљедећих премиса: прве – да су читанке као основни уџбеници намијењене самосталном раду ученика и друге – да Наставни план и програм Републике Српске већ од другог разреда основне школе предвиђа читање дијалога, читање по улогама и драмско извођење напамет научених дијалога.¹¹

11. Састављачи читанки су при избору драмских текстова уважавали естетске и педагошке критеријуме настојећи да одаберу она остварења која имају високу умјетничку вриједност са приступачним доживљајно-сазнајним могућностима ученика. Како настава књижевности, уз остало, треба да осигура изграђивање ученичке естетске сензибилности и развијање љубави према књижевној умјетности, у програм су уношени текстови који могу да представљају сигурну основу за занимљиво и привлачно увођење ученика у свијет драме и позоришта. Број драмских текстова је мали, али се даје могућност наставнику да, према својим и ученичким афинитетима и интересовањима, самостално одабере један број текстова и мимо читанке. Са задовољством истичемо да су састављачи читанки системом питања у оквиру *Разговора о Шекспиру* инспирисали ученике да запазе по чему се драмски текст разликује од пјесме и приче и понудили им нека нова сазнања о драми не изостављајући при том чак ни изразе *скетч* или *ипроказ* (најмањи драмски текст) и *драма* и *комедија* (већа драмска дјела).

12. Наше је мишљење да су учитељи кључни носиоци и реализатори наставних програма; из праксе најбоље виде шта је одмјерено, а што није за одређено вријеме. Избор текстова је врло осјетљиво питање зато што се мо-

¹⁰ Достојевски је мислио да драматизација никад не може у потпуности успјети. То се види из његовог писма В. Оболенској, гдје каже: „Постоји нека уметничка тајна по којој епска форма никада не нађе одговарајући одраз у драмској. Ја чак верујем да за различите форме уметности постоје одговарајући нивои поетских идеја, тако да једна идеја не може бити изражена у другој форми која јој не одговара.“ Очигледно, и овдје је ријеч о изузетно компликованом и необичним послу, који треба студиозно припремити.

¹¹ Наставни план и програм за основну школу, Српско Сарајево, 1997.

же одбранити сваки став и мишљење, али нама је циљ да покушамо појаснити како се осјећају ученици разредне наставе када добију компликоване и опширније драмске текстове које треба ријешити што прије и квалитетније.

13. Иако драма код нас има периферан положај у настави српског језика и књижевности, неке примједбе на које смо указали биће, вјероватно, прихваћене од стране састављача који долазе и који ће, може се очекивати, водити рачуна да су за основну школу потребни цјеловити уџбенички системи. Треба претпоставити да им не би промакао податак да се неки драмски текстови понављају.

14. Савремена настава српског језика и књижевности тежи да изједначи драму с лириком и епиком, а унутар те цјелине значајно мјесто дати радио и телевизијској драми, те позоришним адаптацијама епских и лирских остварења. Давањем адекватног мјеста драми остварила би се битна корелација наставних области унутар предмета Српски језик и књижевност. Умјесто закључка треба истаћи да је позоришна умјетност остала на маргинама **наше** савремене методичке мисли, иако је један од аутора савремене науке о књижевности, Б. В. Томашевски, тврдио „да се драмско дело не може проучавати потпуно одвојено од позоришног остварења.“¹²

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел 1982: Аристотел. *О њесничкој умјетности*. Београд, 1982.
- Бахтин 1971: Михаил Бахтин. *Проблеми њоеџике Досџојевској*. Београд, 1971.
- Велек–Ворен 1974: Рене Велек, Остин Ворен. *Теорија књижевности*. Београд, 1974.
- Драма. Едиција: *Рађање модерне књижевности*. (Приредила Мирјана Миочиновић). Нолит, Београд, 1975.
- Наставни план и програм за основну школу, Српско Сарајево, 1997.
- Живковић 1994: Драгиша Живковић. *Теорија књижевности са теоријом писмености*. Београд, 1994.
- Solar 1976: *Теорија књижевности*. Zagreb, 1976.
- Тартаља 1998: Иво Тартаља. *Теорија књижевности за средње школе*. Београд, 1998.
- Томашевски 1972: Б. В. Томашевски. *Теорија књижевности*. Београд, 1972.

¹² Б. В. Томашевски, *Теорија књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд, 1972, 231.

Ljubomir Milutinovic

LES OEUVRES DRAMATIQUES DANS LES PROGRAMMES SCOLAIRES

Résumé: Dans cette oeuvre nous avons pris comme point de départ l'importance de l'élaboration de la drame en classe et sa place dans les programmes scolaires. Si on veut moderniser l'enseignement de la littérature, il est nécessaire de donner à la drame autant de place qu'à la poésie lyrique et épique dans les programmes scolaires, et particulièrement une place importante à la drame radio et la drame télévisée, ainsi qu'aux adaptations scéniques des oeuvres lyriques et épiques, car elles représentent le principe d'une approche didactique contemporaine qui base l'acquisition de la structure et des formes littéraires différentes sur leurs transformations, ce qui offrirait à l'élève et à l'enseignant une relation particulièrement créatrice avec l'oeuvre littéraire. En prêtant attention adéquate à la drame, une relation réciproque importante serait établie entre les domaines différentes de l'enseignement du serbe et de la littérature, ainsi qu'une corrélation interdisciplinaire féconde. Donc, la drame serait basée sur une approche scénique (le théâtre et le film), qui, à part l'aspect littéraire, comprend la culture de la parole et du mouvement, l'aspect pictural, musical et technique. La «drame scolaire» doit retrouver sa place dans le cadre de la réforme actuelle de l'enseignement.